

Maatschappelijke participatie en vertrouwen

Hoogopgeleiden meer vertrouwen in politiek en instituties

Vier op de tien Nederlanders politiek actief

- Deelname aan politieke activiteiten stabiel gebleven
- Vooral opkomst in Limburg laag

Scepsis over politiek

- Cynisme over politiek tussen 2006 en 2010 gelijk gebleven
- Vooral ouderen en lager opgeleiden hebben weinig vertrouwen in de politiek

Meer vertrouwen in instituties

- Meer vertrouwen onder jongeren en hoger opgeleiden
- Vooral laag vertrouwen in de pers

Driekwart tevreden over democratie in Nederland

- Alleen hoogst opgeleiden wensen verdere Europese integratie
- Houding ten opzichte van Europese eenwording is positiever geworden

De laatste jaren zijn er signalen dat er een kloof aan het ontstaan is tussen de burger en de politieke elite: mensen zouden steeds meer het gevoel hebben dat politiek hen niet aangaat en dat zij er ook weinig invloed op kunnen uitoefenen. Een dergelijke situatie is niet bevorderlijk voor de sociale samenhang. Dit hoofdstuk gaat na hoe het staat met de politieke betrokkenheid van de Nederlandse bevolking en hun vertrouwen in democratie en politieke en maatschappelijke instituties.

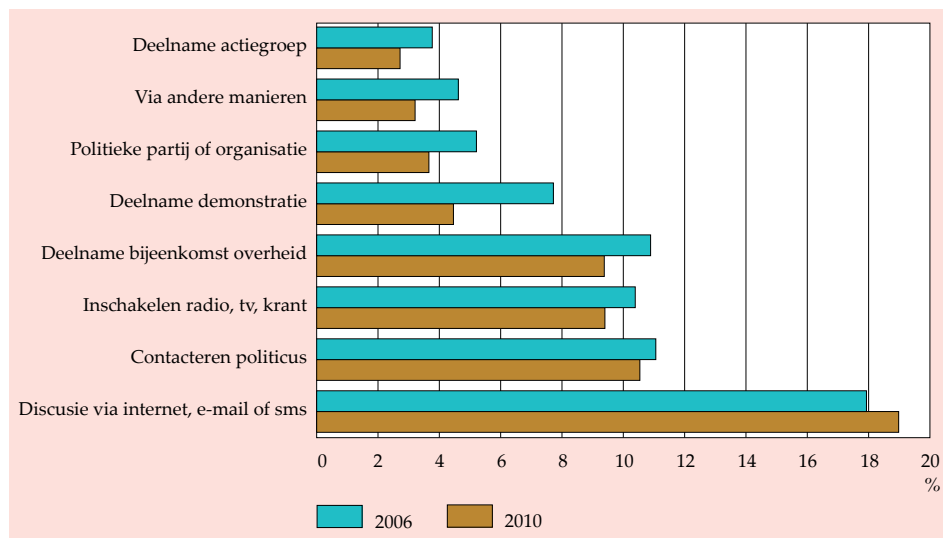
1. Vier op de tien Nederlanders politiek actief

- Deelname aan politieke activiteiten stabiel gebleven
- Vooral opkomst in Limburg laag

Van de Nederlanders is 37 procent politiek actief. Deze groep heeft de laatste vijf jaar geprobeerd invloed uit te oefenen op politici of op de overheid. In de meeste gevallen – 19 procent – gebeurde dit via internet, e-mail of sms. 11 procent zocht contact met politici, 9 procent nam deel aan een bijeenkomst van de overheid en 9 procent schakelde radio, tv of de krant in. Een kleiner deel kiest ervoor om te demonstreren (5 procent) en om invloed uit te oefenen via een politieke partij of organisatie (4 procent) of via een actiegroep (3 procent). Ten opzichte van 2006 is de deelname aan dergelijke acties gelijk gebleven: destijds was 36 procent politiek actief. Terwijl er nauwelijks meer gebruik gemaakt wordt van het internet om te proberen de politiek te beïnvloeden, is er iets minder animo om dit via de meer actieve vormen te doen, zoals via een protestmars, protestactie of demonstratie.

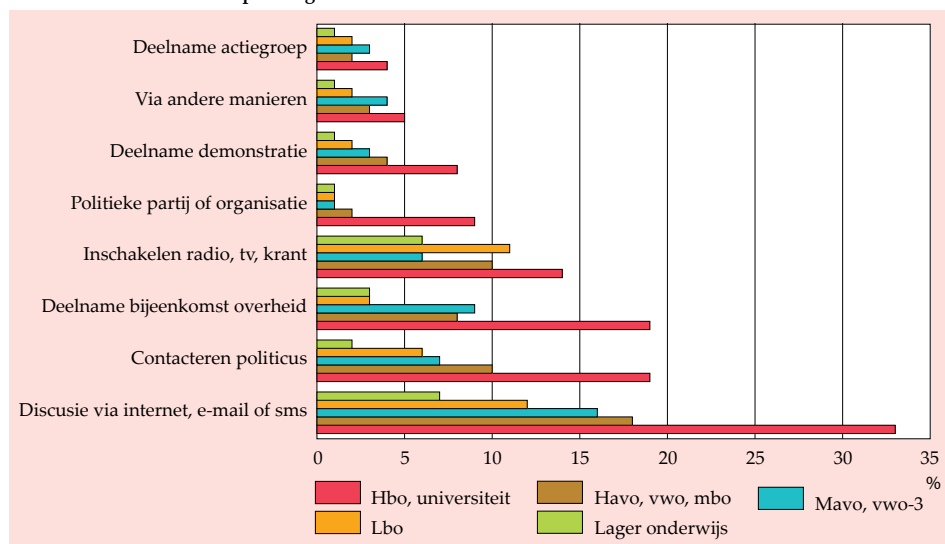
Mannen zijn politiek actiever dan vrouwen: 41 procent om 33 procent. Mannen maken frequenter gebruik van het internet om invloed uit te oefenen, benaderen vaker politici of een politieke partij en nemen vaker deel aan een bijeenkomst. Tussen de leeftijdsgroepen zijn de verschillen tot 65 jaar niet zo groot. De deelname aan dergelijke politieke activiteiten is echter met 29 procent onder de 65-74-jarigen en 11 procent onder de 75-plussers beduidend geringer. Dit wordt voor een belangrijk deel veroorzaakt doordat ouderen veel minder gebruik maken van het internet om invloed op de politiek uit te oefenen.

Politieke activiteiten in 2006 en 2010

Lager opgeleiden zijn minder politiek actief dan hoger opgeleiden. Van de laagst opgeleiden heeft 14 procent meegedaan aan een actie om de politiek te beïnvloeden, tegenover 54 procent van de hbo'ers of universitair geschoolden. Dit geldt ook voor de verschillende vormen van politieke activiteiten. Vooral de hoogst opgeleiden onderscheiden zich van alle andere opleidingsgroepen met een twee keer zo groot gebruik van het internet, het contacteren van een politicus, het inschakelen van een politieke partij, en het deelnemen aan bijeenkomsten die door de overheid zijn georganiseerd.

Politieke activiteiten naar opleiding

Ongeveer een op de vijf personen is bereid actie te ondernemen als de Tweede Kamer een wetsvoorstel zou behandelen dat zij onrechtvaardig of verkeerd vinden en zou daar proberen iets tegen te doen. Ook kunnen mensen proberen de politiek te beïnvloeden door bepaalde organisaties en actiegroepen te ondersteunen. Zo is een kwart van het electoraat lid van een milieu- of natuurorganisatie en een op de zes van een organisatie die zich richt op de Derde Wereld, mensenrechten of vrede.

Opkomst bij Tweede Kamerverkiezingen in 2010 relatief laag

Op 9 juni 2010 heeft de kiezer gestemd. Met 75,4 procent bleef de opkomst beduidend achter bij de verkiezingen van 22 november 2006: destijds ging ruim 80 procent naar de stembus. De opkomst van het Limburgse electoraat was met 72,9 procent het laagst. In de provincie Utrecht was met 79,3 procent de opkomst het hoogst.

Hoewel de landelijke opkomst fors is gezakt, doen nog steeds bijna drie op de vier stemgerechtigden mee aan de parlementsverkiezingen. Internationaal gezien is dat een hoge opkomst. De belangstelling voor Europa blijft daar ver bij achter. Met krap 37 procent

bungelt Nederland binnen Europa in de onderste regionen. In het verleden was er meer animo voor Europa. Zo ging bij de eerste rechtstreekse verkiezingen om het Europese parlement samen te stellen, in 1979, nog 58 procent naar het stemlokaal.

2. *Scepsis over politiek*

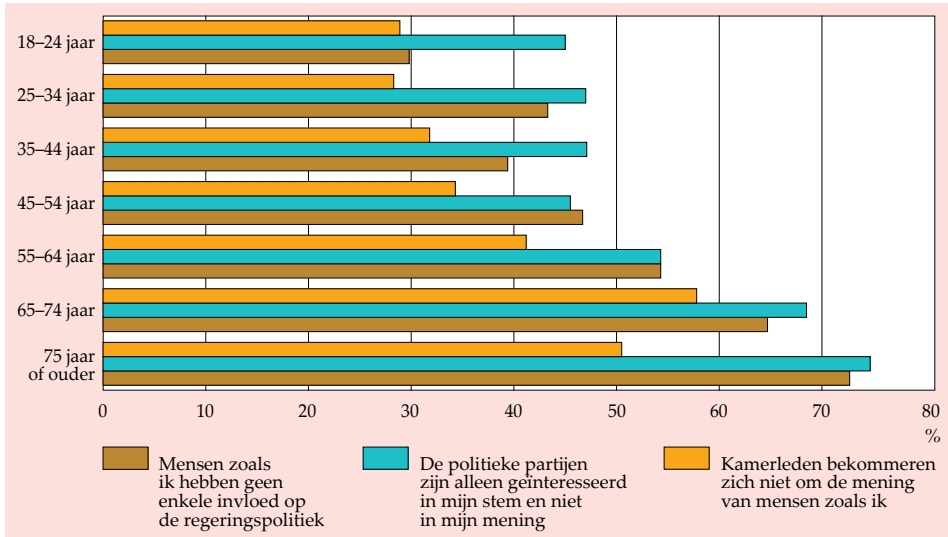
- Cynisme over politiek tussen 2006 en 2010 gelijk gebleven
- Vooral ouderen en lager opgeleiden hebben weinig vertrouwen in de politiek

Politieke betrokkenheid, zoals stemmen, wordt mede bepaald door het vertrouwen van de burger in de politiek. Het electoraat toont zich nogal verdeeld over de band van de politiek met de kiezer. Zo is 37 procent het eens met de stelling 'Kamerleden bekommeren zich niet om de mening van mensen zoals ik', 49 procent vindt dat 'mensen zoals ik geen enkele invloed op de regeringspolitiek hebben' en 52 procent is van mening dat 'de politieke partijen alleen geïnteresseerd zijn in mijn stem en niet in mijn mening'. Ten opzichte van 2006 is dit vertrouwen in de politiek nauwelijks veranderd: destijds onderschreef respectievelijk 40, 44 en 51 procent deze stellingen.

Ook is het cynisme over de politiek ten opzichte van 2006 nagenoeg gelijk gebleven. Zo vindt nog steeds bijna iedereen, 92 procent, dat politici 'tegen beter weten in meer beloven dan ze kunnen waarmaken'. Iets minder dan de helft van de Nederlanders is van mening dat 'je eerder Kamerlid wordt door politieke vrienden dan door bekwaamheden'. En 44 procent is van mening dat 'ministers en staatssecretarissen vooral op hun eigen belang uit zijn'. Het cynisme over de politiek was in het verleden beduidend geringer: in 1977 kregen deze drie opvattingen steun van respectievelijk 79, 45 en 32 procent.

Mannen en vrouwen verschillen niet qua politiek vertrouwen. Ook zijn de verschillen in politiek cynisme niet groot. Ouderen hebben wel beduidend minder politiek vertrouwen dan jongeren, en tonen zich vooral cynischer over de politiek. Ook zijn er discrepanties tussen de opleidingsgroepen. Het politiek vertrouwen is beduidend groter onder de hoger opgeleiden. Zo vindt 55 van de laagst opgeleiden dat Kamerleden zich niet om hun mening bekommeren, 70 procent dat ze geen invloed op de regeringspolitiek hebben, en 81 procent dat de politieke partijen niet geïnteresseerd zijn in hun mening. Met respectievelijk 17, 31 en 33 procent krijgen deze opvattingen veel minder steun onder de groep met een hbo-diploma of een afgeronde universitaire opleiding. Een hoger onderwijsniveau impliceert ook een minder cynische houding tegenover de politiek. Dat politici zich niet houden aan hun belofes vindt 93 procent van de laagst opgeleiden, van de hoogst opgeleiden 89 procent. Blijkbaar is een overgrote meerderheid onder alle onderwijsgroepen hiervan overtuigd. Dat politici vooral op eigenbelang uit zijn, en dat je politieke vrienden er voor zorgen dat je Kamerlid wordt vindt een duidelijke meerderheid van 74 en 63 procent van de laagst opgeleiden. Bij de hoogst opgeleiden is dit nog maar 24 en 38 procent.

Politiek vertrouwen naar leeftijd

3. Meer vertrouwen in instituties

- Meer vertrouwen onder jongeren en hoger opgeleiden
- Vooral laag vertrouwen in de pers

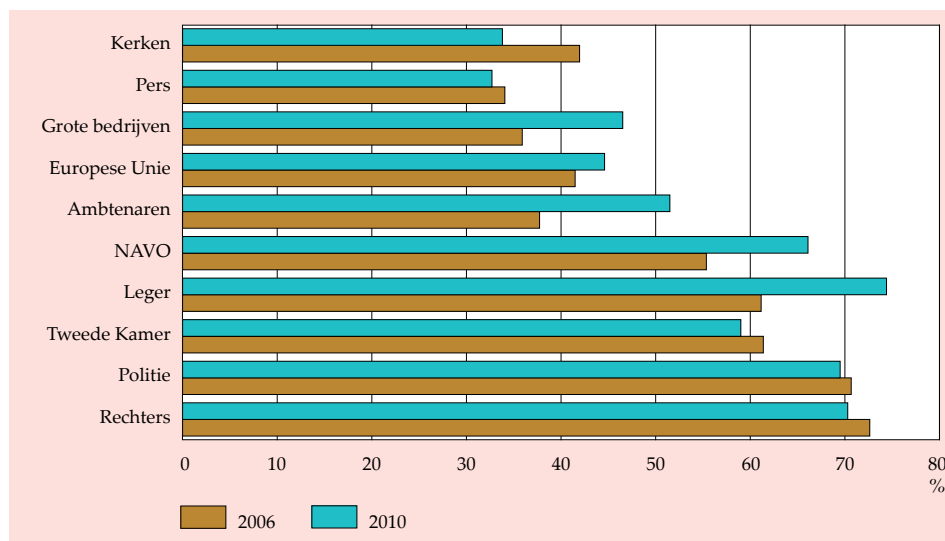
Naast 'het meedoen' in de samenleving, is ook het vertrouwen een belangrijke richtingwijzer voor de betrokkenheid van de burgers met de samenleving. Contacten tussen mensen vinden vaak in allerlei vormen van netwerken plaats waar gemeenschappelijke waarden worden gedeeld. Zo kunnen vertrouwensbanden tussen burgers het handelen in het belang van de groep of gemeenschap vergroten. Ook kunnen contacten tussen mensen onderling resulteren in een groter vertrouwen. Hoewel meer participatie telkens gepaard gaat met meer onderling vertrouwen, is de causaliteit – wat is de oorzaak en wat het gevolg – lastig te duiden.

De teneur in de media en de politiek is vooral dat het vertrouwen op zijn retour is: de burgers zouden een gebrekkig en afnemend vertrouwen hebben in elkaar, alsook in maatschappelijke en politieke, instituties (SER, 2009). Uit Europees onderzoek blijkt echter dat in de periode 2002-2008 het vertrouwen in de medemens en in instituties niet is afgebokkeld, maar juist iets is gegroeid. Naast het onderlinge vertrouwen, is tussen 2002 en 2008 eveneens het vertrouwen van de bevolking in het parlement, in politici, en in politieke partijen met enkele procentpunten toegenomen. Toch heeft slechts een krappe meerderheid hier vertrouwen in en koestert ongeveer een kwart van de bevolking vooral wantrouwen jegens deze nationale politieke instituten en actoren. De rest neemt hierover een neutrale positie in. Een identiek patroon betreft de vertrouwensbasis voor de internationale

instellingen: het Europese parlement en de Verenigde Naties. Ook het vertrouwen in de rechtspraak en politie is tussen 2002 en 2008 groter geworden.

Dit beeld van een toenemend vertrouwen zien we deels ook terug op basis van recent onderzoek onder het electoraat. Tussen 2006 en 2010 is het vertrouwen in de NAVO, grote bedrijven, ambtenaren en het leger toegenomen. Slechts bij de kerken is er sprake van een duidelijke afname. Het vertrouwen in de pers is in beide jaren onverminderd laag: slechts een op de drie vertrouwt de media. Onder degenen die slechts enkele keren per maand of vrijwel nooit een krant lezen is het vertrouwen in de pers iets lager dan bij de meer frequente krantlezers.

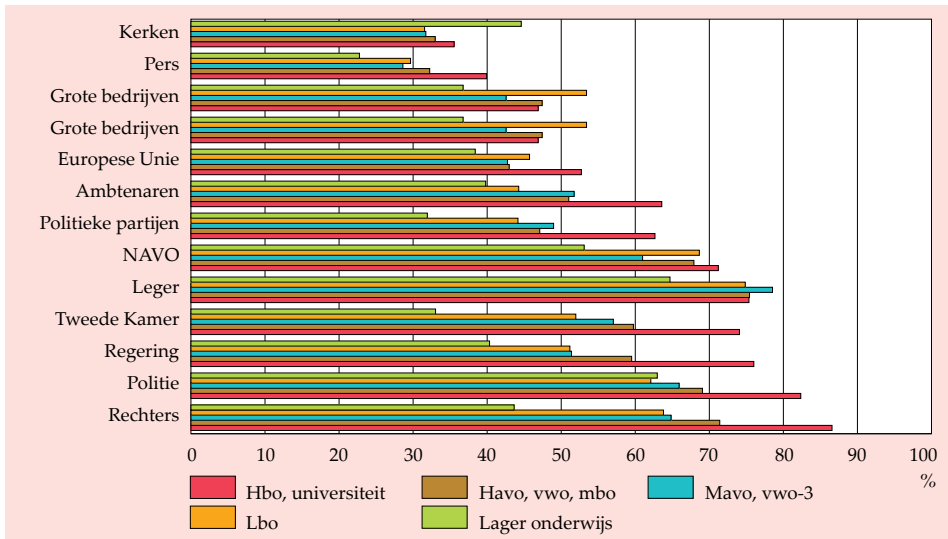
Institutioneel vertrouwen in 2006 en 2010

Het institutioneel vertrouwen neemt over het algemeen per leeftijdsgroep af. Jongeren van 18 tot 25 jaar hebben het meeste vertrouwen in bijna alle instituties. De politie vormt hierop een uitzondering. Zo heeft 90 procent van de 18–24-jarigen vertrouwen in het leger, waarna dit geleidelijk afneemt tot 60 procent bij de 75-plussers. In de pers heeft zo'n 35 procent vertrouwen in de leeftijdsgroepen tot 65 jaar, waarna dit vertrouwen daalt naar 23 procent onder de 75-plussers. De leeftijdsgroepen van 18 tot 35 jaar en vooral de 65-plussers hebben meer vertrouwen in kerken dan de middelbare leeftijdsgroepen. Het vertrouwen in de rechterlijke macht brokkelt vanaf het 45ste levensjaar gestaag af.

Met het stijgen van het opleidingsniveau neemt het vertrouwen in de meeste instituties gestaag toe. Dit geldt vooral voor het vertrouwen in de rechters en in de politieke instituties: de politieke partijen, de regering, en Tweede Kamer. Een duidelijke uitzondering is het vertrouwen in de kerken, waar de laagst opgeleiden het meeste vertrouwen in hebben.

Institutioneel vertrouwen naar voltooide opleiding, 2010

4. Driekwart tevreden over democratie in Nederland

- Alleen hoogst opgeleiden wensen verdere Europese integratie
- Houding ten opzichte van Europese eenwording is positiever geworden

Het geringe animo om een stem uit te brengen bij de Europese verkiezingen, vindt z'n weerslag in de meningen over Europa. Sinds het begin van de jaren negentig is de Nederlandse kiezer steeds meer van mening dat de Europese integratie te ver is doorgesloten. In het begin van de jaren negentig waren er nog meer voorstanders (38 procent) dan tegenstanders (30 procent) van een verdergaande Europese eenwording. Het sentiment ten aanzien van Europa is sindsdien alleen maar negatiever geworden. In 2006 was al een duidelijke meerderheid van de kiezers tegen een verdere Europese eenwording: 55 procent was daar op tegen, 26 procent voor en 19 procent nam een middenpositie in. In 2010 wordt deze trend in de richting van een duidelijk 'nee' over de Europese eenwording echter omgebogen: 31 procent is voorstander van een sterkere integratie binnen Europa, tegenover 47 procent die vindt dat de Europese eenwording te ver is gegaan. De rest neemt een neutrale positie in. De EU-scepsis wordt gedragen onder brede lagen van het electoraat. Zowel bij mannen als vrouwen zijn meer tegenstanders dan voorstanders van een groter Europa te vinden. Ook is de meerderheid onder alle leeftijdsgroepen tegen een verdere uitbreiding. Dit geldt echter niet voor alle opleidingsgroepen. Van de hoogst opgeleiden is de helft voor een verdere uitbreiding en ruim een kwart is daar tegen.

Ook andere indicatoren duiden op een afnemende scepsis over Europa. Zo is in 2010 de helft van het electoraat tamelijk tot zeer tevreden over het functioneren van de democratie

in de Europese Unie. Ten opzichte van 2006 is de tevredenheid met 5 procent gegroeid. Maar deze tevredenheid met het democratische gehalte van Europa is beduidend lager dan de tevredenheid met de Nederlandse democratie. Een kwart is daar ontevreden over. Over Europa zijn andere bevolkingsgroepen meer tevreden over de democratie dan over Nederland. Vrouwen zijn met 55 procent meer tevreden over de democratie in de EU dan mannen met 43 procent. Van de 18- tot 24-jarigen is met 65 procent een duidelijke meerderheid hierover tevreden, waarna dit aandeel daalt tot 41 procent onder 45- tot 54 jarigen, en vervolgens de tevredenheid over de democratie in de EU weer toeneemt tot 54 procent

Kerncijfers: Politieke participatie en vertrouwen naar geslacht, leeftijd en opleiding

	Geslacht		Leeftijd
	man	vrouw	18-24
	%		
Invloed uitoefenen op politiek			
Radio, tv, krant inschakelen	11	10	17
Politieke partij of organisatie inschakelen	5	2	2
Deelname bijeenkomst van de overheid	11	8	6
Contacteren politicus	14	8	6
Deelname actiegroep	3	3	3
Deelname demonstratie	5	4	3
Deelname discussie of actie via internet, email of sms	21	17	22
Iets anders	3	3	3
Verdergaande Europese eenwording			
Voor	35	28	34
Neutraal	21	23	25
Tegen	44	49	41
Tevredenheid functioneren democratie			
In Nederland	73	74	77
In Europa	43	55	65
Vertrouwen in instituten			
Kerken	32	36	40
Leger	75	74	90
Rechtshandhaving	71	69	79
Pers	34	32	31
Politie	67	72	67
Regering	60	58	66
Tweede Kamer	60	58	66
Ambtenaren	51	52	59
Grote bedrijven	46	47	64
Europese Unie	43	46	69
NAVO	68	64	79
Politieke partijen	48	49	59
Politiek vertrouwen			
Kamerleden bekommenen zich niet om de mening van mensen zoals ik	37	38	29
De politieke partijen zijn alleen geïnteresseerd in mijn stem en niet in mijn mening	54	51	45
Mensen zoals ik hebben geen enkele invloed op de regeringspolitiek	46	51	30
Politiek cynisme			
Politici beloven meer dan ze kunnen waarmaken	91	94	90
Ministers en staatssecretarissen zijn vooral op eigenbelang uit	43	44	42
Kamerlid word je eerder door politieke vrienden dan door je bekwaamheden	51	42	39

Bron: CBS/SKON (NKO 2010).

onder de 75-plussers. Verder tonen zich zowel de laagst als middelbaar opgeleiden meer tevreden dan de hoogst opgeleiden.

Dit patroon komt niet overeen met de meningen over de democratie in Nederland. De tevredenheid met het democratische gehalte in Nederland loopt op met het niveau van het onderwijs – van 63 procent onder de laagst tot 85 procent onder de hoogst opgeleiden – en neemt met het vorderen van de leeftijd af: van zo'n 77 procent onder de 18 tot 44-jarigen tot 67 procent onder de 75-plussers. Tussen mannen en vrouwen is er echter geen verschil in het vertrouwen in de democratie in Nederland.

25-34	35-44	45-54	55-64	65-74	75+	Opleiding				
						Lager onderwijs	Lbo	Mavo, vwo-3	Havo, vwo, mbo	HBO, universiteit
15	10	11	9	9	4	6	11	6	10	14
3	4	5	4	5	1	1	1	1	2	9
5	10	14	12	10	4	3	3	9	8	19
7	10	16	13	15	2	2	6	7	10	19
2	2	3	4	2	2	1	2	3	2	4
6	2	6	7	4	0	1	2	3	4	8
26	23	23	16	11	3	7	12	16	18	33
4	3	3	3	4	2	1	2	4	3	5
30	31	32	30	34	29	16	24	27	28	49
26	26	23	15	17	20	14	21	21	24	23
44	43	45	56	50	50	70	55	51	48	28
76	79	72	71	72	67	63	67	73	76	85
60	45	39	43	50	54	50	57	48	51	43
38	27	29	30	42	42	45	32	32	33	36
80	78	73	66	73	60	65	75	79	75	75
78	83	74	61	52	51	44	64	65	71	87
35	37	35	34	26	23	23	30	29	32	40
69	70	76	67	64	71	63	62	66	69	82
60	59	61	57	61	46	40	51	51	60	76
59	59	65	57	55	46	33	52	57	60	74
52	51	51	50	47	52	40	44	52	51	64
46	51	44	39	38	45	37	53	43	47	47
51	40	36	39	48	41	38	46	43	43	53
74	65	66	58	65	55	53	69	61	68	71
55	51	52	45	40	32	32	44	49	47	63
28	32	34	41	58	50	55	51	44	37	17
47	47	46	54	69	75	81	68	44	51	33
43	39	47	54	65	73	69	64	50	46	31
90	91	91	94	94	96	93	94	91	93	89
45	37	38	44	53	57	74	62	44	40	24
45	42	39	47	63	62	63	53	42	45	38

Toelichting

Voor de beschrijving putten we uit diverse registraties, zoals de stembusuitslagen, en enquêteonderzoeken waaronder het Nationaal Kiezersonderzoek (2006–2010), en de European Social Survey (2002–2008).

Referenties

SER 2009. Toespraak van A.H.G. Rinnooy Kan, voorzitter SER, tijdens de Algemene ledenvergadering van de Vereniging van Bedrijfstakpensioenfondsen, 11 mei 2009, Kurhaus, Scheveningen.